

İbrahim el-Yalvacî'nin Manzum Kasîde-i Tantarâniyye Tercümesinin Kaynak Metniyle Mukayeseli Olarak İncelenmesi ^(*)

Hassan Abdallah Alzyout

Assistant Professor, Department of
Semitic and Oriental Languages/
Turkish Language, Faculty of Arts,
Yarmouk University, İrbid, Jordan

Rabbaa Rababa

Assistant Professor, Department of
Semitic and Oriental Languages/
Turkish Language, Faculty of Arts,
Yarmouk University, İrbid, Jordan

Saleh Jaradat

Assistant Professor, Department of Semitic and Oriental Languages/ Turkish
Language, Faculty of Arts, Yarmouk University, İrbid, Jordan

Özet

Klasik Türk edebiyatında yer alan manzum tercüme faaliyetlerine kaynaklık eden Arapça kasidelerden biri, Ahmed et-Tantarâni'nin (öl. 485/1092) büyük Selçuklu Devleti'nin meşhur veziri olan Nizâmülmülk'ü (öl. 485/1092) övmek maksadıyla kaleme aldığı Tantarâniyye kasidesidir. Musanna yapısının yanı sıra içeriğinin Hz. Muhammed için yazılan naatları çağrıştırması dolayısıyla naat sanılıp çok önem atfedilen bu kasidenin birden fazla manzum Türkçe tercümesi vardır. Kemal Paşazâde'nin (öl. 940/1534) tercümesinin yanında kasidenin Türkçe tercümelelerinden en fazla öne çıkan tercüme İbrahim el-Yalvacî'nin (öl. 1293/1876) tercümesidir. Hem kaynak metinle aynı vezin ve kâfiyede yapılan hem de kaynak metnin ses tekrarına dayanan şiirsel özelliğini yakalama yoluna gidildiği bu tercüme bugüne kadar herhangi bir ilmi çalışmanın konusunu teşkil etmemiştir. Başlıca üç bölüme ayırdığımız bu çalışmada öncelikle tercüme kaynaklık eden Tantarâniyye kasidesi ile yazarı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ardından Yalvacî'nin hayatı ve eserlerinden kısaca söz edilip söz konusu tercüme kaynak metin ile mukayeseli olarak incelenmiştir. Son olarak, söz konusu

(*) **Bulletin of the Faculty of Arts Volume 82 Issue 6 July 2022**

tercümenin transkripsiyonlu metni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Tantarânî, Tantarâniyye Kasidesi, İbrahim el-Yalvacî, tercüme

The Poetical Translation for Ibrahim b. Muhammed al-Yalwajî's Poem al-Tantarâniyyah, a Comparative Study with the Source Text

Abstract

One of the Arabic poems that served as a source for the poetical translation events and carried out in the Classical Turkish literature is al-Tantarâniyyah by Ahmad al-Tantarânî (d. 485/1092). It was mainly to praise Nizâm al-Mulk (d. 485/1092) who was a famous minister of the great Seljuk State. The content of the poem is very similar to those used in praising prophet Mohammad. That's why it gets high attention. Many poetical translations to the Turkish language were written about this poem. In addition to the translation of Kamal Pashazâdeh (d. 940/1534), the most prominent one is the translation of Ibrahim al-Yalwajî (d. 1293/1876). This translation, which is made in the same meter and rhyme as the source text, and captured the poetic feature of the source text based on sound repetition, has not been the subject of any scientific study until today. we divided this study into three main parts, firstly, general informations about the poem, which is the source of translation, and its author. Afterwards, the life and works of al-Yalwajî are mentioned briefly and the translation is also analyzed in comparison with the source text. Finally, the transcribed text of this translation is presented.

Key words: Turkish Literature, Tantarânî, Tantarâniyyah Ode, İbrahim al-Yalwajî, Translation

Giriş

Şöhreti; kaleme alındığı dili, coğrafyayı ve dönemi aşan kimi manzumeler bulunmaktadır. Bağdatlı şair Ahmed b. Abdurazzâk et-Tantarânî'nin 11. yüzyılda Nizâmülmülk'ü övmek amacıyla ele alıp her bir beytinde Arap dilinin inceliklerini ortaya koyduğu ve yazarına nispeten “et-Tantarânîyye”, cinas örneklerinin çokluğu nedeniyle “el-cinâsiyye” veya “el-mücenne”, beyitlerinde tarsî sanatının (aynı vezin ve kâfiyede öğelerin) çok yoğun bir biçimde kullanılmasından dolayı “et-tarsîyye”, her beytinde birbirinin benzeri seslerin tekrarlarını içerdiği için “et-tercîyye” olarak bilinen Arapça şiir, bu manzumelere gösterilebilecek güzel örneklerden biridir.

Ününü, sanat değerinin yanında Hz. Muhammed için ele alınan naatları çağrıştıran muhtevasına borçlu olan bu manzume, bazı doğu

dillerinin yanı sıra İngilizce, Fransızca, Rusça gibi batı dillerine tam veya kısmî olarak çevrilmiş; (Kemaloğlu, 2012: 167) üzerine birden fazla şerh yazılmıştır.

Muhtelif asırlarda Türkçe olarak üzerine birden fazla şerh yazılan bu manzumenin klasik Türk edebiyatı tercüme geleneğine kaynaklık eden Arapça manzumeler arasında da yer aldığı görülmektedir. Türkçeye ilk defa olarak Kemal Paşazâde tarafından tercüme edilen bu manzume, 19. yüzyılda İbrahim el-Yalvacî tarafından yeniden tercüme edilip *Bürde*, *Mudariyye*, *Muhammediyye*, *İstigfâriyye* gibi naatların yer aldığı ve *el-Mecmû'atu'l-Kubrâ mine'l-Kasâ'idi'l-Fuhrâ fi Hakki Nebiyyinâ Muhammed el-Buşrâ*, *Risâle-i Havâssu'l-Ebyât: Mecmuatu'l-Kasâ'idi fi Hakkı Nebiyyinâ* isimleriyle birden fazla basımı yapılan kasideler mecmuasının içinde yayımlanmıştır. Kaynak metinle beyit sayısı açısından eşit olan bu tercümenin, hem aynı vezin ve kâfiyede yapılması hem de kaynak metnin ses tekrarına dayanan şiirsel özelliğini yakalamaya gayret etmesi, manzumeye çok rağbet ve revaç gören Türkçe tercümeleden biri olma özelliğini kazandırmıştır.

Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın ana konusunu; Ahmed b. Abdurazzâk et-Tantarânî'nin bahsi geçen Tantarânîyye kasidesine İbrahim el-Yalvacî'nin 19. yüzyılda yazdığı manzum tercümenin transkripsiyonu ve kaynak metniyle mukayeseli olarak incelenmesi teşkil etmektedir.

Çalışmanın Problemi

Bu çalışmada “Yalvacî tercümesinde kaynak metne ne kadar bağlı kalmış? Ne gibi eksiltme, ekleme, seçme, derleme ve hangi tercüme yoluna başvurmuş?” sorularının cevabı aranmıştır.

Çalışmanın Amacı ve Önceki Çalışmalar

Aralık 2020 tarihinde Yılmaz Öksüz (2020) bir makalede bu tercümenin metnini hazırlayıp Yalvacî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilginin verildiği ve söz gelimi tercümenin bazı özelliklerinden bahsedildiği bir incelemeye tabi tutarak neşretmiştir. Ancak Öksüz'ün çalışmasını incelediğimizde, tercümenin kaynak metniyle mukayeseli olarak incelenmediği için mütercimim tercümesinde kaynak metne ne kadar bağlı kaldığını, ne gibi eksiltme, ekleme, seçme, derleme ve hangi tercüme yoluna başvurduğunu anlamanın mümkün olmadığı görülmüştür. Dolayısıyla başından sonuna kadar kaynak metinle karşılaştırarak okuduğumuz Yalvacî'nin tercümesini mukayeseli

edebiyat ve çeviribilim disiplinleri çerçevesinde inceleyip çalışmanın bütünlüğünü korumak için yeniden okuduğumuz tercümenin tenkitli metnini vereceğiz. Birkaç çalışmada bu tür çalışmalara davet eden ve önemini vurgulayan Sadık Yazar'ın, yakın zamanda neşredilen “*Bakir Bir Araştırma Sahası Olarak Osmanlı Tercüme Geleneği*” isimli makalesindeki

“Osmanlı tercüme geleneğinde bulunan tercümelerin kaynak metinleri ile mukayeseli okumalara dayanan çalışmaları oldukça sınırlıdır. Halbuki ancak bu çalışmalar sayesinde; bir mütercimim tercümesinde kaynak metne ne derecede bağlı kaldığımı, ne gibi eksiltme, ekleme, hülâsa etme, seçme (intihâb), derleme (istihrâc) ve nihayet taklit veya nazire yoluna başvurduğunu anlamak mümkün olacaktır.” (2020: 166)

ifadeleri dikkat çekicidir. Biz de, özellikle Arapça veya Farsça kaynaklı Türkçe tercüme kaynak metinleriyle mukayeseli olarak inceleyen çalışmaların çok sınırlı olduğunun ve bu sahada büyük bir boşluğun bulunduğu farkındayız. Dolayısıyla, bir nebze dahi olsa bu boşluğu doldurmak, çalışmamızın temel amaçlarından biridir.

Çalışmanın Yöntemi

Yalçavî'nin Tantarâniyye tercümesini ele alacağımız bu çalışma başlıca üç bölüme ayrılmaktadır. Tercümenin kaynağı mahiyetinde olan Tantarâniyye kasidesi ile yazarı Ahmed et-Tantarâni hakkında genel bilgilerin verileceği ilk bölümün ardından gelen ikinci bölümde, öncelikli olarak İbrahim el-Yalvacî'nin hayatı ve eserlerinden kısaca söz ettikten sonra başından sonuna kadar kaynak metinle karşılaştırarak okuduğumuz tercümesini mukayeseli edebiyat ve çeviribilim disiplinleri çerçevesinde inceleyeceğiz. Üçüncü bölümde ise, söz konusu tercümenin transkripsiyonlu metnini vereceğiz. Çalışma, varılan en önemli sonuçları içeren bir sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

1. Ahmed et-Tantarâni ve Tantarâniyye Hakkında Genel Bilgiler

Çalışmamıza konu edindiğimiz tercüme kaynaklık eden Tantarâniyye kasidesinin yazarı olan Bağdatlı Tantarâni hakkında gerek Arapça gerek Türkçe biyografik kaynaklarda yer alan bilgilerin üç satırı geçmeyecek kadar sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Asıl isminin Ahmed, lakabının Mu'înuddîn, künyesinin Ebû Nasr, babasının isminin Abdurrezzâk olduğunda ittifak edilen Tantarâni'nin

kaynaklarda doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmazken onun ölüm tarihi ile ilgili, birincisi 1092'ye tekabül eden hicri 485, (Bağdatlı, 1951: 80; Cubûrî, 2003: 131; Ziriklî, 2002: 150; Kâtib Çelebi, 1941: 1340; Kehhâle, 1957: 272; Şemseddin Sami, 1891: 3018) ikincisi ise 1087'ye tekabül eden hicri 480 (Brockelmann, 1977: 27) olmak üzere iki görüşe rastlanmaktadır.

Ailesi, eğitimi ve ilmi hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadığımız şair, yukarıda adı geçen kaynakların hepsi, büyük Selçuklu Devleti'nin meşhur veziri Nizâmülmülk Hasan bin Ali et-Tûsî döneminde Bağdat'taki Nizâmiye Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunduğundan söz etmektedir.

Devletşah Tezkiresi'nde Tantarânî hakkında bilgi verilirken; onun belâgat ve san'atla bezenmiş birçok Arapça şiirinin bulunduğu bildirildiği gibi (Semerkandi, 1977: 27) *Kâmûsu'l-a'lâm*'da onun ünlü şair ve âlimlerden biri olup çok sayıda eserle Tantarâniyye kasidesini yazdığı ifade edilmektedir (Şemseddin Sami, 1891: 3018). Bunun yanı sıra onun kendisine ait Tantarâniyye kasidesi üzerine şerh yazdığı kayıtlıdır. Bütün bunlara karşın ne bu şerhle ne de Tantarâniyye kasidesi dışındaki diğer eserleriyle ilgili elimizde herhangi bir bilgi bulunmaktadır.

Tantarânî'nin aruzun "*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*" kalıbıyla yazdığı Tantarâniyye kasidesi, yazarına nispeten "et-Tantarâniyye", cinas örneklerinin çokluğu nedeniyle "el-cinâsiyye" veya "el-mücennese", beyitlerinde tarsî' sanatının (aynı vezin ve kâfiyede öğelerin) çok yoğun bir biçimde kullanılmasından dolayı "et-tarsî'iyye" isimleriyle tanınmaktadır. Ayrıca her beytinde birbirinin benzeri seslerin tekrarlarını içerdiği için bu kasideye "et-tercî'iyye" adı da verilmektedir.

Her ne kadar bu manzume kaside diye anılsa da Arap edebiyatındaki kaside şekline uymamaktadır. Zira manzumeyi incelediğimiz zaman, bunun kâfiye örgüsü aa, xa, xa, xa, xa; xx, xy, xy, xy, xy; zz... şeklinde olup beşer beytli altı bende ayrılmış bir musammat örneği olduğu açık bir şekilde görülür. Manzumeyi şerh edenlerden Mustafa İsameddin Üsküdârî,

"Pûşide buyrulmaya ki bu kaside otuz beş beyt olup altı kısma münkasimdir. Ve her kısmı beşer beytdür. Ve her beş beyt hitâmında kısım-ı sâdisden gayrısı bir beyt-i ecnebî ile tefrîk olunmuşdur. Bu üslûba tercî' dirler. Tercî' lügâtden nagmelerüñ merraten ba'de uhrâ

rec‘ u rücû‘ına dirler. Istilâh-ı şu‘arâda kâfiye-i vâhîde ve vezn-i vâhid üzre beşer beşer yâhûd yedişer yedişer yâhûd onar onar ebyât nazm idüp her beşerüñ ve her yedişerüñ ve her onaruñ tamâmında bir beyt-i ecnebî ile hatm etmege dirler. Ve beş beytden nâkıs ve on beytden ziyâde olmaz ve beyt-i ecnebîye beyt-i tercî‘ ve şu‘arâ-yı ‘Acem tercî‘-i bend tesmiye ederler.” (yz. 790: 177b-178a)

ifadelerini kullanarak buna verilen “et-terci‘iyye” isminin yazıldığı nazım biçimine işaret olduğunu düşünüp terci‘-i bend nazım biçimiyle yazıldığını söylese de manzume, vâsıta beyitlerinin her defasında değişmesi sebebiyle aslında terkiib-bend nazım biçimiyle yazılmıştır.

Manzumeye kaside ismi verilışı Büyük Selçuklu Devleti’nin meşhur veziri Nizâmülmülk’ü övmek amacıyla yazılmış olup nesîb, gazel, medhiyye, duâ gibi bölümleri içererek klasik kaside formunu çağrıştırmaktan kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, âlimler bu manzumeye “kaside” derken bir nazım biçimi olarak değil bir tür olarak kasideyi kastetmektedir. Çünkü tür olarak kaside, övgüyü dile getiren şiire denir. Bu da herhangi bir nazım biçimiyle yazılabilir. Dolayısıyla bu manzumenin, bir tür olarak “kaside” olup Arap edebiyatında musammat, Fars ve Türk edebiyatında terkiib-bend diye bilinen nazım biçimiyle yazıldığı söylenebilir. Fakat belirtmek isteriz ki, kaynaklarda manzumenin Nizâmülmülk’ü methetmek amacıyla yazıldığı konusunda ittifak edilmesine rağmen içeriğinin Hz. Peygamber efendimize yazılan naatları çağrıştırmaktan dolayı olsa gerek üzerinde şerh ve tercüme yazarların bazıları tarafından naat sanılmıştır. (Üsküdârî, yz. 790: 193a) Hatta manzumenin Türk edebiyatında bu kadar şöhret kazanmasının, sanatlı yapısının yanında bu hususa, yani içeriğinin Hz. Peygamberimiz hakkında ele alınan naatları çağrıştırmasına borçlu olduğu kanaatindeyiz. Doğruyu söylemek gerekirse, çalışmamıza konu edindiğimiz tercümenin yazarı olan İbrahim el-Yalvacî de bu manzumenin naat olduğunu düşünüp buna göre tercüme edenler arasında yer almaktadır. Buna delil olarak şu iki durum dile getirilebilir: Birincisi: Kaside üzerine yazdığı tercümenin, *Burde*, *Mudariyye*, *Muhammediyye* gibi naatların bulunduğu mecmua içinde yayınlanmasıdır. İkincisi hatta daha önemlisi: Manzumenin methiye bölümünün başladığı 17. beytinin çevrisinde memduhun “ol nebî” ifadesiyle verilmesidir.

Kasidenin nesib ve gazel bölümde (1-16) Tantarânî, servi boylu,

yumuşak yanaklı, güzel yüzlü ve sallana sallana yürüyen biri olarak nitelendirdiği sevgilisinin firkatıyla perişan halde olduğunu, bu uğurda aklının kayıp gittiğini ve belinin yaya döndüğünü, aşkını uzun zaman gönlünde sakladığını, ancak akan gözyaşlarının bu aşkı ifşa ettiğini anlatıp sevgilisinden insafli davranmasını, aşk sarhoşluğundan susuz kalan kalbini şaraba benzeyen ağzının suyuyla sulamasını, bir öpücük bağışlamasını ve ayrılığa artık son vermesini talep eder.

Kasidenin ikinci bölümü olan methiye kısmında (17-35), İslam dininin övünç kaynağı olarak nitelendirilen Nizâmülmülk, ün ve şeref sahibi, asil, cömert, cesur, adaletli, zahit, merhametli bir zat, düşmana korku salan bir yiğit, alimlerin kendisinden feyz aldığı bir âlim olarak tanıtılmaktadır. Manzume, şairin Nizâmülmülk için dua etmesiyle son bulmaktadır.

Arap, Fars ve Türk kültüründe önemli bir yer kazanıp birden fazla şârih tarafından Arapça¹ ve Farsça² olarak şerh edilen kaside Yûsuf el-Vâ'iz Kağızmanî (öl. 1136/1724'ten sonra), Mustafâ İsmâeddîn Üsküdârî (öl. 1203/1788), Şeyhzâde (öl.?)³ ve Mehmed Kemâleddîn Harputî Efendi (öl. 1354/1936) tarafından (Karataş, 2017) Türkçe olarak da şerh edilmiştir. Bunun yanı sıra kasidenin klasik Türk edebiyatında birden fazla manzum tercümesi vardır. Bunların en şöhretlisi Kemal Paşazâde olarak tanınan Şemseddîn Ahmed b. Süleymân'ın tercümesidir. Tercümeyi kaynak metinle karşılaştırıp neşreden Yekta Saraç'ın verdiği bilgilere göre, tercümede birebir tercüme yoluna gidilmeyip kasidenin her bir beyti birer dörtlülükle çevrilerek manaya zenginlik kazandırılmış. Böylece bu tercüme bir şerh ve tercüme manzumesi haline gelmiş ki bazı nüshalarında şerh olarak nitelendirilmiştir (Saraç, 1995: 83–84). Kasidenin bir diğer tercümesi ise Dâ'î el-Halvetî'ye (öl.?) aittir. Ahmet Karataş, bu tercümenin nüshasının Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Ktp., Mustafa Con Koleksiyonu, A302/XI (66b-68b) numarada kayıtlı olduğunu haber vermektedir (Karataş, 2017: 54–55). Ancak bunu inceleme imkânımız olmamıştır. Kasidenin çok rağbet gören manzum tercümelerinden biri de aşağıda incelenecek İbrahim el-Yalvacî'nin tercümesidir.

2. Yalvacî ve Kaside-i Tantarâniyye Tercümesi

Söz konusu olan tercümenin incelemesine geçmeden evvel, tercümenin yazarı olan İbrahim el-Yalvacî ve eserleri hakkında mümkün mertebe kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

2.1. Yalvacî'nin Hayatı ve Eserleri Hakkında Genel Bilgiler⁴

Bu makalenin konusunu teşkil eden Tantarâniyye Kasidesi'nin manzum tercümesinin sahibi, elimizdeki eserinde kendisini okura el-Hâc İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî olarak sunmaktadır (Yalvacî, 1848: 2). Günümüzde Isparta ilinin sınırları arasında yer alan Yalvaç'ın Hisarardı köyünde miladi 1810'a tekabül eden hicri 1225 tarihinde dünyaya gelen Yalvacî, (Albayrak, 2000: 177) başta Ayıntabi Ahmed Efendi (öl. 1248/1832), Karağaçaçlı Rüşdî Ahmed Efendi (öl. 1251/1835) ve Hasan Hüseyin Efendi (öl.?) olmak üzere yaşadığı dönemin önde gelen bilginlerinden eğitim aldıktan sonra çeşitli medreselerde müderrislik görevini sürdürmüştür. Bunun yanı sıra Harem-i Şerîf'te kurban yeri onarımı için memur edilmiştir. 1293/1876 senesinde vefat eden Yalvacî, köyünde yaptırmış olduğu medrese ve caminin yerinde inşa edilen caminin bahçesine defnedilmiştir (Altuntaş, 2015: 9–14; Erken, 2015: 15–18; Gürkan, 2019: 673–674).

Kaynaklarda üstün hatiplik yeteneğinin yanı sıra şiir kabiliyetinden söz edilen Yalvacî'nin, Arapça nahiv-sarf, ferâiz ve fıkıh sahalarında çevresi tarafından itibar gördüğünden de bahsedilmektedir (Bursalı Mehmed Tâhir, 2000: 244).

Yalvacî'nin günümüze ulaşan şu dört eseri bulunmaktadır:

- *Risâle fi'l-İhbâri bi'l-Lezî*: Harf-i tarif olan “ل” takısı ve ismi-i mevsûl'ün ana edatı olan “الذي” ile bir cümledeki ögenin nasıl vurgulanacağı meselesini ele alan bu Arapça risale İsmail Erken tarafından tez olarak çalışılmıştır.⁵

- *Garâ'ibu'l-İlâl ve'l-İştikâk*: Sarf ilmiyle ilgili olarak yazılan bu eser Muhammed Eser Altunbaş tarafından tez olarak çalışılmıştır.⁶

- *el-Hâşiyetu 'alâ Dibâceti'd-Durri'n-Nâcî*: Bu eser Seyyid Ömer b. Sâlih et-Tokadi'nin (öl. 1265/1849) Esîruddîn el-Ebherî'ye (öl. 686/1264) ait *İsâğuci* adlı esere yazdığı şerh üzerine yazılan bir haşiyedir. Eserin tespit edebildiğimiz nüshaları şunlardır: Süleymaniye Kütüphanesi: Celal Öktem, nr. 334; Düğümlü Baba, nr. 592; Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu 42 Kon 3000/15; Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 2072/1; Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi 5 Ba 841/2.

- *el-Mecmû'atu'l-Kubrâ mine'l-Kasâ'idi'l-Fuhrâ fi Hakkı*

Nebiyinâ Muhammed el-Buṣrâ: Çalışmamızın konusu olan Tantaraniyye'nin Tercümesinin yer aldığı bu kaside mecmuası ayrı bir bölümde ele alınacaktır.

3.1. Yalvacî'nin Tercümesinin İncelenmesi

Aşağıdaki başlıklar altında mütercim-şairin kaleme aldığı tercüme, hem biçimsel özellikleri hem de muhteva ve takip ettiği tercüme yöntemi açısından incelenecektir.⁷

1.2.1. Biçimsel Eşdeğerlik

Bu bölümde Yalvacî'nin tercümesi, nazım şekli, kâfiye ve vezinden oluşan şekilsel özellikleri açısından kaynak metinle karşılaştırılıp hem Yalvacî'nin biçimsel eşdeğerliği sağlayıp sağlamadığı hem de bu bağlamda karşılaştığı engel ve zorlukları aşmak için hangi yollara başvurduğu görülecektir.

1.2.1.1. Nazım Şekli

Medih konusunu işleyerek kaside yapısını bünyesinde taşıdığı için kaside diye isimlendirilen Tantarâniyye manzumesinin, aslında beyitlerle değil bentlerle yazılmış olup Arap edebiyatında musammât, Türk edebiyatında terkeb-bend diye bilinen nazım biçimine daha fazla uymakta olduğu daha önce ifade edilmiştir. İbrahim el-Yalvacî de, kaynak metnin nazım şekline sadık kalarak tercümesini aynı nazım şekliyle kaleme almıştır. Ancak burada şunu belirtmekte fayda vardır: Yalvacî dahil olmak üzere manzumeyi tercüme ve şerh eden bütün şair ve âlimler bunu beyit esasına göre ele aldıklarının yanı sıra tercüme ve şerhleri başında “Kasîde” ifadesini kullanmalarını göz önünde bulundurarak biz de ister inceleme esnasında ister transkripsiyon metnini verirken başta mütercim-şair olmak üzere bütün âlimlerin tercih ettiği yolu izleyip tercümeyi beyit esasına göre okumayı ve ele almayı yeğledik.

1.2.1.2. Kâfiye

Yalvacî'nin tercümesi, tıpkı kaynak metinde olduğu gibi bentlerden oluşan terkeb-bend nazım şekliyle kurulmuş olup metindeki her bir bent kâfiye noktasında diğer bentlerden bağımsızdır. Yalvacî'nin tercümesini kaynak metinle karşılaştırdığımızda Yalvacî'nin, tercümesi boyunca kaynak metnin kâfiyesini korumayı tercih ettiği ve bu noktada kaynak metinle eşdeğerlik sağladığı görülmüş, bu tercih sonucunda karşılaştığı engelleri aşabilmek için aşağıdaki üç yola başvurduğu gözlemlenmiştir:

- Kaynak metnin kâfiyesini oluşturan kelimeyi tercümesine aynen taşımak: Yalvacî bu yolu kasidenin (21) beytinin tercümesinde -yüzde 60 oranında- tercih etmiştir. Aşağıdaki tablo ile bahsi geçen durum örneklendirmiştir:

Tablo 1: Mütercimnin Kaynak Metnin Kâfiyesini Oluşturan Kelimeyi Tercümesine Aynen Taşımaları

Beyit	Kaynak metin	Tercüme	Beyit	Kaynak metin	Tercüme
4	hâl	hâl	8	fâh	fâh
5	sâl	sâl	12	lân	lân
6	tâk	tâk	14	bâr	bâr
7	râh	râh	15	nâr	nâr

- Kaynak metnin kâfiyesini oluşturan Arapça veya Farsça asıllı başka bir kelimeyi kullanmak: Kasidenin (12) beytinin tercümesinde – yaklaşık yüzde 34 oranında- başvuru bu yöntem aşağıdaki tablo ile gösterilebilir:

Tablo 2: Mütercimnin Kaynak Metnin Kâfiyesini Oluşturan Arapça veya Farsça Asıllı Başka Bir Kelimeyi Kullanması

Beyit	Kaynak metin	Tercüme	Beyit	Kaynak metin	Tercüme
9	râh	ferâh	19	râm	tâm
10	bâh	şabâh	21	hâm	müdâm
11	râh	inşirâh	23	şâm	tâm
13	fâr	yâr	27	hâd	‘ād
16	hâr	zâr	29	‘ād	‘idād
18	sâk	çâk	30	câl	bî-mecâl

- Kaynak metnin kâfiyesini sağlayan başka bir Türkçe kelimeyi kullanmak: Yalnız kasidenin ilk iki beytinin tercümesinde- yaklaşık yüzde 6 oranında- başvuru bu yöntem şöyle gösterilebilir:

Tablo 3: Mütercimnin Kaynak Metnin Kâfiyesini Oluşturan Başka Bir Türkçe Kelimeyi Kullanması

Beyit	Kaynak metin	Tercüme	Beyit	Kaynak metin	Tercüme
1	zāl	bal	2	gāl	bal

1.2.1.3. Aruz

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılan Tantarâniyye kasidesini tercüme eden Yalvacî, tercümesini yazarken klasik Türk edebiyatının da aşına olduğu kaynak metindeki aynı kalıbı kullanmıştır. Buna karşın kaynak metnin aruz kalıbına bağlı kalan mütercim-şairin Türk edebiyatında en fazla kullanılan kalıbı kullanması, onun genellikle manzum çevirilerde rastlanan aruz hatalarına düşmesini engellemiştir. Yalvacî'nin tercümesinde tespit ettiğimiz bu aruz kusurları şu şekilde ele alınabilir:

1.2.1.3.1. Klasik Türk Şiir Geleneğinde Alışık Olunmayan Vasıl (Ulama) Şekillerinin Bulunması

Bir aruz terimi olarak vasıl (ulama), açık hece elde etmek için ünsüz bir sesin ünlü bir sese katılması ya da bir hece düşürmek için iki ünlü sesin birbirine katılmasıdır. Özellikle iki ünlü sesin birbirine katılması biçimindeki ulamanın klasik şiirdeki uygulaması “ne_ola, ve_ey, ne_eyle, ki_ola” örneklerinde olduğu gibi umumiyetle Türkçe sözcükler arasında ve çok sınırlı bir alanda gerçekleşmektedir. Ancak Yalvacî'nin tercümesinde “Bildigine_ederdi, ma'rekede_ederdi, 'indinde_oldu, içinde_oldukça, nedvehde_oldu” gibi klasik Türk şiirinde hoş karşılanmayan vasıl örneklerine rastlanmaktadır.

1.2.1.3.2. İmâle-i Memdûde Uygulamasının Devre Dışı Bırakılması

Bilindiği üzere, aruz uygulamasında iki türlü zihaf bulunmaktadır. Bunlardan biri de imâle-i memdûde yapılacak yerde yapmamaktır. Zira imâle-i memdûde, med harflerinin ardından ünsüz bir sesle son bulan veya iki ünsüz sesle biten hecelerdir. Aruz ilmine göre bu heceler biri kapalı ve biri açık (-+) olmak üzere iki hece değerindedir. Bu uygulamada sadece med harflerinin ardından gelen nûn sesiyle biten heceler istisna bırakılarak tek kapalı hece değerinde kabul edilmiştir. Buna rağmen Yalvacî'nin tercümesinde zaman zaman

med harflerinin ardından gelen diğer seslerle sona eren hecelerde de imâle-i memdûdenin uygulanmadığı görülmüştür. Bu duruma aşağıdaki örnekler verilebilir:

Çıldı eytām kāfir_evlādlarını ol ğavġāda

Etdi şafkat mu ’minîne hem yetimlerine tām (22)

Ey ki ‘ālimler kilidi ey ki faħru'l-kā’ināt
Geldiginde müsta’irler yardımında oldu cād (26)

Çorğudan hep dār-ı nedvehde oldu ācālleri cāl

Oldular hep çorğusunun şiddetinden bī-mecāl (30)

‘Ādilün inşāf buñarı kendisinden oldu şāf

Düşman üzre kâhir olup ğayzı ile oldu cāf (31)

1.2.1.3.3. İmâle-i Maksûre Kullanımında Meşru Sınırın Aşılması (Arapça Kelimelerde İmale-i Meksûre Uygulanması)

Aruz ilminde imâle-i meksûre, vezin gereği açık hecelerin kapalı varsayılmasıdır. Uygulamada kullanım alanı belirlenen imâle-i meksûre, Türkçe asıllı sözcüklerin açık heceleri, Farsça tamlama terkiplerindeki “-i” sesi, atif vâvı ve müennes tâsı ihtiva eden hecelerde yapılabilir. Fakat kelime grubu veya cümle halinde olan alıntılar dışında Arapça veya Farsça asıllı sözcüklerin açık hecelerini kapalı varsaymak bariz bir aruz hatası olarak görülmüştür (Yazar, 2018: 158). Aşağıdaki örnekte görüleceği üzere, Yalvacî Arapça asıllı olan “شفاعة (şefā‘at)” kelimesinin üçüncü kapalı hecesini bu uygulamaya dahil ederek bahsi geçen hataya düştüğü tespit edilmiştir:

Vaşliñ ile bizi mesrūr etmediñ sen ey resül

Çıl şefā‘atiñle mesrūr ‘āşıkıñ bulsun ferāh

Aşağıdaki örnekte de Arapça asıllı olan “نِعَم (ni‘am)” kelimesinin ikinci kapalı hecesi bu uygulamaya dahil edilmiştir:

Hāl-i ihsândır ni‘amından velī etdigine

Etdi ‘udvān bāğızına ħabs içinde olduğca fād (28)

1.2.2. Tercümede Uygulanan Yöntem

Yalvacî'nin Tantarâniyye kasidesini çevirirken uyguladığı çeviri

yöntemine geçilmeden evvel, klasik Türk edebiyatı tercüme usulü hakkında mümkün mertebe muhtasar bilgiler verilecektir.

Klasik Türk edebiyatında yapılan tercüme faaliyetlerine bakıldığında, Osmanlı'da *harfîyen* (kelimesi kelimesine) ve *meâlen* (anlama aktarma) olmak üzere iki biçim tercümeden söz edildiği görülmektedir. *Tahte'l-lafz* olarak da adlandırılan harfîyen tercüme biçimi kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisinde, kaynak metnin sözdizimi bozulmaksızın erek dile aktarım yapılırken ikincisinde sözdizimi hedef dildeki sözdizimine göre yeniden düzenlenir ve kaynak metin anlamdan çok lafız açısından tercüme edilir. Mealen tercümelerde ise, kaynak metin tercüme edilirken lafzın tercümesinden çok mana tercümesine önem verilir.⁸

Çeviribilim alanındaki araştırmalarda, kaynak metne sadakat bakımından çeviriler **sadık çeviri** ve **serbest çeviri** olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İster harfîyen ister mealen yapılsın sadık çevirilerde, kaynak metin herhangi bir ekleme veya eksiltme gibi yollara başvurulmadan çevrilirken serbest çevirilerde; kaynak metin ekleme, eksiltme, özetleme ve uyarlama gibi durumlara başvurularak çevrilmektedir (Yazar, 2011: 222).

Bu bilgileri göz önünde bulundurarak Tantarâniyye'nin her bir beytinin bir beyit ile Türkçeye aktarıldığı elimizdeki Yalvacî'nin tercümesini kaynak metinle karşılaştırmalı olarak okuduğumuzda, burada çeviri yöntemlerinden birine bağlı kalınmadığı görülmüştür. Başka bir ifadeyle, Yalvacî kaynak metnin bazı beyitlerini tahte'l-lafz tercüme biçimine başvurarak çevirirken, diğer bazı beyitlerini -hatta daha çok- mealen bilinen tercüme metodunu takip ederek çevirmektedir. Bununla beraber, karşılaştırmalı okuma neticesinde tam bir beyit veya mısra düzeyinde bir eksiltme veya ekleme söz konusu olmasa da tercümede zaman zaman kaynak metinden kelime/kelime grubu veya cümle düzeyinde eksiltmeler yapıldığı gibi kaynak metne kelime/kelime grubu düzeyinde eklemeler yapıldığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bunu dikkate alarak tercümenin büyük bir kısmının serbest tercüme yöntemi uygulanarak gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür.

Aşağıdaki iki örnekte, **tahte'l-lafz** tercüme yönteminin kaynak metnin sözdiziminin erek dildeki sözdizimine göre yeniden düzenlendiği ikinci türü uygulanmıştır.

"يَا عَلِيمًا عِنْدَهُ الْعَلَامُ دُو الْإِرْشَادِ شَادُ"

رَاهِدًا تَقْوَاهُ فِي دُنْيَاهُ لِلرُّهَادِ هَادُ"

Ey ki ‘ālim mürşidîn hep kendi ‘ indinde oldu şād

Ey ki zāhid taqvāsı dünyāda hem zühhāda hād (25)

"مُفْسِطٌ أَضْحَى وَمِنْهُ مَنْهَلُ الْإِنْصَافِ صَافُ"

قَاهِرٌ أَمْسَى عَلَى الْأَعْدَاءِ بِالإِجْفَافِ جَافُ"

‘ Ādilün inşāf bunarı kendisinden oldu şāf

Düşman üzre kâhir olup ğayz ile oldu cāf (31)

Yukarıda arz edilen örnekler yanında, kaynak metnin sözdizimine bağlı kalınmak suretiyle yapılan çeviri örnekleri de tespit edilmiştir. Çalışmamızın konusunu oluşturan tercümede örnekleriyle oldukça az rastlanan bu tür çevirilere aşağıdaki beyitlerin altı çizilen kısımları örnek olarak verilebilir:

"أَصْبَحْتَ مَنْصُورَةً رَايَاتِ دِينَ الْمُصْطَفَى"

"مِنْهُ وَاسْتَرْدَى جِهَادًا مَنْ إِلَى الْإِلْحَادِ حَادُ"

Oldu hem mansüreten a‘ lāmu dīni'l-Mustafā

Hem helāk oldu o dīninden eden ilhāda ‘ād (27)

Aşağıdaki örnekte ise kaynak metnin **mealen** çevrildiği görülmektedir:

"مُؤْتِمِ الْأَبْنَاءِ فِي الْهَيْجَاءِ عَنْ آبَائِهِمْ"

"مُشْفِقٌ إِشْفَاقُهُ الْمَرْمُوقُ لِلْأَيْتَامِ تَامُ"

(O, savaşta oğulları yetim bırakandır. (Ama aynı zamanda) şefkatlidir, yetimlere olan ve (herkes tarafından) görülen şefkati tamdır.)

Kıldı eytām kāfir_evlādlarını ol ğavġāda

Etdi şefkat mü'minîne hem yetimlerine tām (22)

Son olarak belirtmek isteriz ki, Tantarâniyye'yi çevirirken Yalvacî'nin kaynak metnin cümle düzeyindeki bazı kısımlarını kimi zaman aynıyla, kimi zaman da Arapça olan başka bir cümleyle karşıladığı tespit edilmiştir. Örneklerine az rastlanan bu durum,

tercümenin yeniden çeviriye muhtaç olan bazı kısımları havi olmasına sebep olmuştur. Bu durum aşağıdaki beyitlerle örneklendirilebilir:

"أُخْتُ مِنْ وَجْهِ جَمِيلٍ جُمَلُهُ الْعُشَّاقُ شَاقُ"

جُدُ بِتَقْبِيلٍ إِلَيْهِ قَلْبُ ذِي الْمَشْتَاقِ تَائِقُ"

Parladı vech-i cemîliñ kalb-i ‘uşşâk oldu şâk

Cüduñ-ile kıl tebessüm kalbu zi'l-muştaķi tāk⁹ (6)

"مُذَّ شَدَدْتُ الْوَسْطَ مُغْتَرًّا بِرُتَّارِ الْهَوَى

لَمْ أَزَلْ فِي النَّارِ وَالْأُولَى بِذِي الرُّتَّارِ نَارُ"

Belime ‘aşkıñ kuşāğın kuşanıldığı zamān

Dā'im oldum nār-ı hubda haķķu zi'z-zunnāri nār¹⁰ (15)

"نَجْنِي عَمَّا أَفَاسِي إِنَّ حَنْفِي الْآنَ أَنْ

لِنْ لَنَا قَلْبًا فَفَاسِي الْقَلْبِ لِلْخُلَّانِ لَانَ"

Ayrı edenden hālāş et hatfimiz yakın amān

Līnet et kalbiñle zīrā rāhimu'l-hüllāni lān¹¹ (12)

1.2.3. Kaynak Metinde Bulunan Sözcük/ Söz Öbeklerine Karşılık Verme Yöntemi

Yalvacî'nin tercümesini kaynak metinle karşılaştırdığımızda, burada sözcüklere karşılık verilirken tek bir yonteme bağı kalınmadığı ve daha önemlisi kaynak metinde birden fazla geçen aynı sözcüğün çeşitli sözcüklerle karşılandığı müşahede edilmiştir. Örneğin; kaynak metinde tekrarlan (أعلام) sözcüğü kimi zaman (râyât) ile, kimi zaman da (sancaklar) ile karşılanmıştır. Aynı şekilde, kaynak metinde iki defa geçen (الورى) sözcüğüne (kâ'inât) ve (mahlûkât) olmak üzere iki farklı karşılık verildiği görülmüştür. Buna karşın, tercümede kaynak metnin sözcük veya sözcük gruplarına karşılık verilirken aşağıdaki dört yoldan birine başvurulduğu tespit edilmiştir:

1.2.3.1. Kaynak Metindeki Sözcük veya Sözcük Grubunun Olduğu Gibi Tercümeyle Dahil Edilmesi

Konumuzu oluşturan tercümede, kaynak metnin sözcüklerinin daha çok aynıyla karşılandığı görülmüştür. Mütercim-şairin kaynak metnin sözcüklerine karşılık verirken en çok bu yolu tercih etmesi,

tercümenin, kaleme alındığı asrın Türkçesinde dahi yabancı sayılan çok sözcüğü içermesine neden olmuştur. Yalvacî'nin en çok bu yolu tercih etmesinin en önemli amacının, kaynak metnin ses tekrarına dayanan şiirsel özelliğini daha kolay bir biçimde yakalamak olduğu kanısındayız. Aşağıda verilen tabloda, elimizdeki tercümede bulunan sözcük/sözcük grupları ile onlara kaynaklık eden Arapça sözcük/sözcük grupları beraber yer almaktadır:

Tablo 4: Kaynak Metnin Sözcüklerinin Aynıyla Karşılanması

Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı	Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı
سلسال	Silsāl	سال	Sāl
تفاح	Tüffāḥ	فاح	Fāḥ
الدمع	dem ^c	ساق	Sāḳ
راح	Rāḥ	روح	Rūḥ
الخدّ	Ḥadd	مشي	Meşy
حور	ḥūrī	هجر	Hecr
دين الله	Dīn-i Allāh	دين المصطفى	Dīnī'l-Muṣṭafā

1.2.3.2. Kaynak metindeki Sözcüğün Şekli Değiştirilerek Tercümeye Dahil Edilmesi

Yalvacî'nin yer yer kaynak metinde bulunan bazı sözcükleri aynen değil de şekli değiştirerek erek metne dahil ettiği tespit edilmiştir. Aşağıda verilen tabloda görüleceği üzere, bu tür alımlarda, kaynak metinde yer alan fiiller, o fiilin mastarı kimi zaman da ismi faili veya ismi mefulü türenip “etmek, kılmak, olmak” gibi bir yardımcı fiille beraber karşılanmaktadır.

Tablo 5: Kaynak Metindeki Sözcüklerin Şekli Değiştirilerek Tercümeye Dahil Edilmesi

Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı	Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı
زال	Zā'il et-	لام	Levm et-
لان	Linet et-	اختار	İhtiyār et-
صام	Şā'im ol-	اعتدى	^c udvān et-
ارتاح	Rāhat et	سّر	Mesrūr kıl-

1.2.3.3. Kaynak Metindeki Sözcüğün Arapça veya Farsça Asıllı Başka Bir Sözcükle Karşılanması

Konumuzu oluşturan tercümedeki bu biçimden karşılamlar aşağıda yer alan tabloda örneklendirilmektedir:

Tablo 6: Kaynak Metindeki Sözcüklerin Arapça veya Farsça Asıllı Başka Bir Sözcükle Karşılanması

Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı	Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı
النوى	Fırkat	الخلخال	Sivâr
خَدَّ	Şakş etdi	الحتف	Helâk
الحبِّ	‘aşq	نَجَى	Halâş et-
الحشى	Batn	عازُ	‘ayb
باسل	Şeci‘	أعادي/ أعداء	Düşmân
ألاء	ni‘am	شاني	Bâgız
مُقِيط	‘Ādil	انحطاط	Zillet
يقضي (حاجة)	Edā et-	كف	Yed

1.2.3.4. Kaynak Metindeki Sözcüğün Türkçe Asıllı Bir Sözcükle Karşılanması

Yalvacî'nin tercümesindeki bu biçimden karşılamlar aşağıda verilen tabloda örneklendirilmektedir:

Tablo 7: Kaynak Metindeki Sözcüklerin Türkçe Asıllı Başka Bir Sözcükle Karşılanması

Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı	Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı
وَدَقْ	Yağmur	تسوق	Sür-
اسق	Suvar-	كَنَمَ	Gizle-
الفتى	Yigid	رايات	Sancaqlar
تاة	Şaş-	أوجال	Çorğu
مَنْهَل	Bunar (pınar)	سُحِبَ	Bulut

1.2.4. Eksiltmeler

Yalvacî her ne kadar 35 beyitten oluşan Tantarâniyye kasidesini 35 beyit ile çevirse de onun kaynak metne sadakat konusunda serbest davranıp tercümesini eksiltme (çıkarma) ve ekleme yollarına giderek

gerçekleştiği tespit edilmiştir. Tam bir beyit veya tam bir mısra düzeyinde olmayan bu eksiltme ve eklemeler, kelime/kelime grubu veya cümle düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Yalvacî bu eksiltme ve eklemelerle oluşturduğu tercümesini hem söz varlığı hem de edebî değer açısından zenginleştirmiştir. Ayrıca bu eklemeler ve eksiltmelerle elimizdeki çeviri kaynak metne sıkı sıkı bağlı motamot/sözcüğü sözcüğüne bir çeviriden uzaklaşmıştır.

Bu bölümde kaynak metinden yapılan çıkarmalar ele alınacağı gibi bir sonraki bölümde yapılan eklemelerden söz edilecektir. Hangi amaçla yapıldığı belli olmayan ve tercümede hatta tercümenin hemen hemen her beytinde örnekleriyle karşılaşılan eksiltmelerin, eklemelere oranla daha fazla olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Daha kasidenin ilk beytinin ikinci mısrasında, “beni sarstın” anlamına gelen (في الزَّلْزَالِ) cümlesinin yanı sıra “sarsıntıda” anlamında olan (زلزلتني) kelime grubunun çevrilmediği görülmüştür:

Ey ki ‘aşkdan bāli hālî ‘āşık etdiñ bāl-i āl

Fırkatiñle zā’il etdiñ ‘aqlımı ey kālî bal (1)

Yine kasidenin ikinci beytinde geçip “*gönlüm aşk meşguliyetiyle helâk oldu*” anlamında olan “قَلْبِي شَاغِلَ الْأَشْغَالِ غَالٌ” cümlesi çevrilmemiştir:

Ey ki aḥsen boylu server yay gibi kıldıñ beni

‘Aşkıñ-ile koy beni zīrā ki ‘aşkıñ bāle bal (2)

Başka bir örnek vermek gerekirse, aşağıdaki beyitte altını çizdiğimiz ibarelerin atlandığı açıkça görülecektir:

"قَطْ مَا أَفْرَحْتَنِي مُدُّ بِالْأَسَى أُبْرَحْتَنِي"

سُرَّ صَبًّا مُدُّ غَدَا فِي الْحُزْنِ مَا فِي الرَّاحِ رَاحٌ"

(Beni bu derde düşürdüğünden beri hiç mutlu etmedin! Hüzne düştükten bu yana huzur yüzü görmeyen şu âşığı sevindir!)

Vaşlıñ ile bizi mesrūr etmediñ sen ey resül

Kıl şefā’ atıñle mesrūr ‘aşkıñ bulsun ferāḥ (9)

1.2.5. Eklemeler

Yalvacî'nin tercümesinde, eksiltmelerin yanı sıra eklemelerin

yapıldığı ve bu eklemelerin kelime/kelime grubu veya cümle düzeyinde ortaya çıktığı daha önce ifade edilmişti.

Örneklere az rastlanan ve daha tercümenin ilk beytinde başlayan bu eklemelerin bir kısmı yapılan eksiltmelerin yerini doldurmak amacıyla yapılırken, diğer kısmının kaynak metnin daha iyi anlaşılması çabasına yönelik açıklama ve açıklama tarzı eklemeler olduğu görülmektedir.

Aşağıda yer alan beytin tercümesinde altı çizili sözcük ve sözcük gruplarının kaynak metinde bulunmayıp Yalvacî tarafından eklendiğini tespit ettik:

"يَا خَلِيَّ الْبَالِ قَدْ بَلْبَلْتُ بِالْبَلْبَالِ بَالٍ
بِالنَّوَى زَلْزَلْتَنِي وَالْعَقْلُ فِي الزَّلْزَالِ زَالٍ"

(*Ey dertsiz! Gönlümü keder ve hüznle mustarip ettin. Firkatinle beni sarstın, aklım da bu sarsıntıda yok oldu*)

Ey ki ‘aşkdan bāli hālī ‘āşık etdiñ bāl-i āl

Fırkatīñle zā’il etdiñ ‘aqlımı ey kālī bal (1)

Eksiltmeler bahsinde kasidenin ikinci beytinde yer alan “قَلْبِي شَاغِلَ الْأَشْغَالِ غَالٍ” cümlesinin çevrilmediği ifade edilmişti. İşte bu eksiltmenin yerini doldurmak için olsa gerek beytin altı çizili kısmının kaynak metinde yer almayıp mütercim-şair tarafından eklendiği görülmüştür:

"يَا رَشِيْقَ الْفَدِّ قَدْ قَوَّسْتِ قَدِّي فَاسْتَقِمَّ
فِي الْهَوَى وَأَفْرَعُ فَقَلْبِي شَاغِلَ الْأَشْغَالِ غَالٍ"

(*Ey ince belli! Belimi yay gibi eğdin! Aşkta müstakim ol ve (gönlümü vehimlerden) boşalt! Zîrâ gönlüm aşk meşguliyetiyle helâk oldu*)

Ey ki ahsen boylu server yay gibi kıldıñ beni

‘Aşkıñ-ile koy beni zîrâ ki ‘aşkıñ bāle bal (2)

1.2.6. Tercümede Yapılan Tasarruflar

Tercümenin dikkatimizi çeken önemli özelliklerinden biri de kaynak metinde geçen cümle, kelime veya kelime gurubunun farklı bir biçimde kaynak metne aktarılmasıdır. Farklı bir şekilde tercüme

edilen bu örneklere bakıldığında, bunların böylesi çetin bir metni tercüme edecek kadar iyi Arapça bilen mütercim-şair tarafından anlaşılmayacak kadar karışık olmadığını ve mütercim-şairin, kaynak metnin başta gelen özelliklerinden biri olan ses tekrarlama özelliğinin yanı sıra vezni ve kâfiyesini korumak için olsa gerek bunları bilinçli olarak bu şekilde tercüme etmeyi tercih ettiğini düşünmekteyiz. Dolayısıyla, Yalvacî'nin bunları “Tercüme Yanlıları” başlığı altında değil “Tasarruflar” başlığı altında ele almayı yeğledik. Örneğin, Yalvacî'nin, kaynak metnin altıncı beytinin ikinci mısraında yer alıp “Ona (âşığına) kereminden bir öpücük lütfet” anlamına gelen (جُدْ بِتَقْبِيلٍ إِلَيْهِ) ifadesini “Cüduñ-ile kıl tebessüm” ile çevirdiği görülmüştür.

Yine kaynak metnin yirmi dokuzuncu beytinin ikinci mısraı olup “*Âd kavmi onun saldığı korkuyu bilseydi zulüm etmezdi*” manasına gelen “لَوْ رَأَتْهُ مَا اعْتَدَتْ مِنْ هَوْلٍ ذَا الْإِعْجَادِ عَادٌ” ifadesi “Korkusun bilseydi kâfir düşman olmazdı ‘idād” şeklinde çevrilmiştir.

3. Nüsha Bilgisi ve Tenkitli Metin

3.1. Nüsha Bilgisi ve Metin Hazırlanmasında Dikkat Edilen Hususlar

Çalışmamıza konu edindiğimiz Yalvacî'nin tercümesi, Tantarâniyye'nin çok rağbet gören tercümeleri arasında yer almaktadır. Yalvacî, Tantarâniyye'nin naat türünde yazılmış bir kaside olduğunu düşünerek olsa gerek tercümesini yapıp onu *Bürde*, *Mudariyye*, *Muhammediyye*, *İstigfâriyye* gibi naatların yer aldığı kasideler mecmuasında toplamıştır. Tespit edebildiğimiz tek yazma nüshası Süleymaniye ktp. İzmir koleksiyonu 825 numarada kayıtlı olan bu mecmua *el-Mecmû'atu'l-kubrâ mine'l-kasâ'idi'l-fuhrâ fî hakkı nebiyyinâ Muhammed el-buşrâ, Risâle-i havâssu'l-ebiyât: Mecmuatu'l-kasâ'idi fî hakkı Nebiyyinâ* isimleriyle birden fazla basımı yapılmıştır. Bu baskılar Süleymaniye ve Millet (Ali Emiri koleksiyonu) kütüphanelerinde bahsi geçen adlarla kaydedilmektedir. Buna rağmen, başta Tantarâniyye tercümesi olmak üzere bu mecmuadaki kasidelerin tercümelerinin bazıları Süleymaniye Kütüphanesi'nin bazı koleksiyonlarında ayrı bir eser olarak kaydedildiği görülmektedir. Ancak incelediğimizde bunların aşağıda bahsedilecek bir baskı nüshasının ilgili bölümü olduğu tespit edilmiştir.¹² Dolayısıyla burada, tercümenin yer aldığı mecmuanın Osmanlı Türkçesiyle baskılarının¹³ yapıldığı matbaa ve yeri ile

bunların basıldığı yılın yanı sıra Tantarâniyye tercümesinin ilgili mecmuadaki sayfa aralığı şu tabloda gösterilebilir:

Tablo 8: Yalvacı'nın Tercümesinin Yer Aldığı Mecmuanın Osmanlı Türkçesiyle Baskıları

Matbaa Adı	Yeri	Tarih	Tercümenin Mecmuadaki Aralığı	Sayfa
Daru't-Tıbaati'l-Aliye (Matbaa-i Amire)	İstanbul	1265/1848	38-43	
Ali Efendi Matbaası (Hacı Ali Destigahi)	İstanbul	1274	32-36	
Bosnalı Muharrem Matbaası	Hacı İstanbul	1276 1295	48-52	
Mehmed Efendi Matbaası	Rıza İstanbul	1279	32-36	
-----	İstanbul	1284	46-50	
Şirket-i Sahafiyye-i Osmâniyye Matbaası	İstanbul	1315	48-52	
Mahmud Matbaası	Bey -----	1317/1320	32-36	

Yukarıdaki bilgileri dikkate aldığımızda manzumenin yer aldığı mecmuanın en eski iki nüshası müellif henüz hayattayken Matbaa-i Amire'de 1265'te basılan nüshasıdır. Bu nüshanın Tantaraniyye tercümesinin son bulunduğu 43 sayfasında “*Bu mübarek kaside mütercimi olan Hac İbrahim bin Muhammed el-Yalvacı'nın -Allah ikisine (İbrahim ve babası olan Muhammed) müncî (kurtaran) lütfuyla muamele etsin- nüshasından basılmış ve tashih edilmiştir*” anlamına gelen (طبعت وصححت هذه القصيدة المباركة من نسخة مترجمها الحاج إبراهيم بن محمد) (البولوجي عاملهما الله تعالى بلطفه المنجي) kaydına rastlanmıştır. Bu kayıttan ya nüshanın tamamının ya da sadece Tantarâniyye kısmının müellif nüshasından çıktığı anlaşılmaktadır. Mecmuanın 1266 tarihinde istinsah edilen ve ulaşabildiğimiz tek yazma nüshasının yine Tantarâniyye tercümesinin sonunda aynı kayda ihtiva etmesi, bunun bahsi geçen matbu nüshadan istinsah edildiğini göstermektedir. Bütün

bunlara dayanarak metnin oluşturulmasında hem Matbaa-i Amire'de basılan nüsha (M) esas alınmış hem de Ali Efendi Matbaası (A), Bosnalı Hacı Muharrem Matbaası (B), Mehmed Rıza Efendi Matbaası (R), 1284 tarihli (T), Şirket-i Sahafiyye-i Osmâniyye Matbaası (Ş), Mahmud Bey Matbaası (H) baskı nüshaları fark olarak gösterilmiştir. Tercümeğe geçmeden evvel, metnin hazırlanmasında dikkat edilen şu önemli hususlara değinmekte fayda vardır:

- Metinde vasl (ulama) yapılan heceler () işaretiyle gösterilirken, zihaf uygulamasının bulunduğu hece aslına uygun bir şekilde uzun heceli yazılmış; fakat eğik biçimde yazılarak zihafı olduğu gösterilmiştir. Aynı şekilde Arapça asıllı sözcüklerde yapılan imâle-i maksûre, hecenin kalın biçimde yazılmasıyla gösterilmiştir.

- Tercümenin derkenarında bazı kelimelere karşılık verilmiş. Bunlara beytin sonunda verilen dipnotlarla yer verilmiştir.

- Metni bugünkü harflere aktarırken ünlülerin yazımı (uyumu) noktasında günümüze uymayı tercih ettik.

3.2. Tenkitli Metin

El-Ḳasīde et-Tantrāniyye et-Tercī'iyye el-Mücennessa

Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

[-+-- -+-- -+-- -+--]

[1]

"يا خَلِيَّ الْبَالِ قَدْ بَلْبَلْتِ بِالْبُئْبَالِ بَالٍ"

بِالنَّوَى زُلْزَلْتِي وَالْعُقْلُ فِي الزَّلْزَالِ زَالٍ"

Ey ki 'aşkıdan bāli ḥālī 'aşıq etdiñ bāl-i āl

Fırqatıñle zā'il etdiñ 'aqlımı ey ḳāli bal¹⁴

[2]

"يا رَشِيقَ الْقَدِّ قَدْ قَوَّسْتَ قَدِّي فَاسْتَقِمَّ"

فِي الْهُوَى وَأَفْرَعُ قَلْبِي شَاغِلُ الْأَشْغَالِ غَالٍ"

Ey ki aḥsen boylu server yay gibi ḳıldıñ beni

'Aşkıñ-ile ḳoy¹⁵ beni zīrā ki 'aşkıñ bāle bal

[3]

"يَا أُسَيْلَ الْخَدِّ خَدَّ الدَّمْعِ خَدِّي فِي النَّوَى"

عَبْرَتِي وَدُقُّ وَعَيْنِي مِنْكَ يَا ذَا الْخَالِ خَالٍ"

Ey ki gül yüzlü beni şakķ etdi dem' im ĥaddimi
Fırķatıñle yağmur_olup akdı yaşlar mişl-i ĥāl¹⁶

[4]

"كَمْ نُسَقِّي زُمْرَةَ الْعُشَّاقِ عَسَّاقَ الْجَوَى
كَمْ تَسُوقُ الْحَنَفَ مِنْ سَاقِ عَنِ الْخُلَّالِ خَالٍ"

Çok suvarırsıñ soğuk mā'-ile 'aşıkları şāh
Çok sürersıñ sen¹⁷ helāke hem sivārdan sākı ĥāl¹⁸

[5]

"إِنَّ قَلْبِي فِي خَمَارٍ هَاجَ مِنْ سُكْرِ الْهَوَى
فَاسْقِنِي مِنْ فَيْكٍ خَمْرًا فِيهِ كَالسَّلْسَالِ سَالٍ"
Ol maĥabbet¹⁹ sekri ilen²⁰ ĥalbimiz ĥaldı²¹ susuz
Rīķ-i pākiñle suvar silsāle beñzer rīķ-i sāl²²

[6]

"لَحْتُ مِنْ وَجْهِ جَمِيلٍ جُمْلَةُ الْعُشَّاقِ شَاقٍ
جُدُّ بِنَقِيلٍ إِلَيْهِ قَلْبُ ذِي الْمُشْتَاكِ تَاقٍ"
Parladı vech-i cemīliñ ĥalb-i 'uşşāk oldu şāk
Cūduñ-ile ĥıl tebessüm ĥalbu zi'l-muşţākı tāķ²³

[7]

"يَا غَزَا لَأَقْدُهُ فِي الْمَشْيِ كَالْأَرْمَاحِ مَاحٍ
رَيْقُهُ رَاحٍ وَمَا فِي غَيْرِ تِلْكَ الرَّاحِ رَاحٍ"
Āhu gözlü ĥaddı rumĥi'l-ġāzī meşyinde oldu māĥ
Rīķ-ı pāki rāĥat oldu ġayrı yokđdur rūĥa rāĥ²⁴

[8]

"أَلَمْ يَزَلْ يِرْتَاضُ فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ مَنْ جَنَى
مَنْ جَنَى بُسْتَانَ خَدِّ مِنْكَ كَالنُّفَّاحِ فَاحٍ"
Dā'im oldu cem' edenler Adn_ içinde mürte' ī
Meyvesinden gül yanaġıñ mişli²⁵ ol tüffāĥ-ı fāĥ²⁶

[9]

"ذُ بِالْأَسَى أَبْرَحْتَنِي ف"قطُّ ما أفرحتني م
سُرَّ صَبَبًا مُذْ غَدَا فِي الْحَزْنِ مَا فِي الرَّاحِ رَاحٍ"
Vaşliñ ile bizi mesrūr_etmediñ sen ey resül

Ḳıl şefâ'atiñle mesrūr 'āşığıñ bulsun ferāh²⁷

[10]

"قد كتمتُ الحبَّ في قلبي زمانًا فاعتدى

دُرُّ جاري أدمعي بالسيرِ كالمصباحِ باح"

Gizledim 'aşq-ı habîbi²⁸ kalbim içre çok zamān

Akđı yaşlar sırrım içhār etdi göz mişl-i şabāh

[11]

"من يُلمني في هوى حورِ العَواني قد غوى

إنَّ هذا الأمرَ لي من ربِّي الفتحاحِ تاخ"

'Aşq-ı hūrîden beni levmi_edeniñ levmi zalāl

'Aşqı zîrâ bende Fettâh etdi taqđîr inşirâh

[12]

"تَجَنِّي عَمَّا أَقاسِي إِنَّ حَتْفِي الآنَ أَنْ

لِنَ لَنَا قَلبًا فِقاسِي القَلبِ لِلخَلانِ لَأَنْ"

Ayrı edenden ħalāş et ħatfimiz yakın amān

Lînet et²⁹ kalbiñle zîrâ rāĥimu'l-ĥullāni lān³⁰

[13]

"في عراضِ الوصلِ عاتي هجرِكَ الغدارِ دار

لا تَرَحَّلْ فالخِشا من كثرةِ الأسفارِ فاز"

Vaşlıñ kenārında hecriñ etdi her-dem devr-i dār^{31 32}

Rihlet etme çok seferden bañn-ı seyyār cū' a yār^{33 34}

[14]

"لم تَزَلْ تَزورُ كَثِيرًا مِنْكَ عني جانِبًا

لا تَجَبَّرْ فالفتى مِنْ قَلْبِهِ الجَبَّارِ بار"

Dā'im olduñ benden_i' rāz etdigin hālde amān

Benden_i' rāz etme yigid³⁵ kalb-i cebbār-ile bār

[15]

"مذ شددتُ الوسطِ مُغْتَرًا بِرُتارِ الهوى

لم أزل في النارِ والأولى بذي الرُتارِ نار"

Belime 'aşqıñ kuşağın kuşanıldığı³⁶ zamān

Dā'im oldum nār-ı ħubda ħaĥĥ-ı zi'z-zunnāri nār³⁷

[16]

"تاه قلبي إذ أتاه من تباريح الجوى
 ما أفاق القلبُ مُذ من طرفك السَّحَّارِ حارٌ"
 Şaşdı kalbim ol müzeyyen 'aşkı geldiği zamān
 Hāliš_olmaz hayretine düşeliden işi zār³⁸

[17]

"ذُر هوى الغزلانِ واختر مدح صدرٍ ماجدٍ
 جائدٍ قرمٍ سرِّي عن شعاع العارِ عازٌ"
 'Aşq-ı gilmānı koğıl sen ihtiyār_et ol Nebī
 Medhîni ol zü'l-kerem hem 'aybı vîrān 'ārı 'ār³⁹

[18]

"سيد في كلِّ خطبِ سادة الآفاق فاقُ
 أيدي في الدين بلواه إلى الفساق ساقٌ"
 Oldu ulu her ki hâlde nāhiyelerde bi-bāk
 Dîn-i aqvā harb-ı kâfirler ile füssāka⁴⁰ çāk⁴¹

[19]

"فخرُ دينِ الله من جدواه في الإنعام عامٌ
 وهو من جنسِ المعالي كثرة الإكرام رامٌ"
 Dîn-i Allāh fahrıdır hem verdiği in'ām-ı 'ām
 Verdigi cins-i şeref ikrāmı çok eytāma⁴² tām⁴³

[21]

"نصرُ راياتِ الهدى سباقُ غاياتِ الندى
 عادلٌ هندیُّ عارٍ عن العُشَمِ شامٌ"
 Toğrı sancağlar mu'îni geçdi cūduñ gāyetin
 Kendi 'ādil seyfi-i Hindî mu'rižu'z-zulm_oldu şām⁴⁴

[21]

"ضيغمٌ من دأبه إرغامٌ ضرغامِ الشرى
 باسِلٌ خمسٌ إلى ضربِ الطلَى والهَامِ هامٌ"
 Burnı üzre kâfiri irgām_ol arslan de'bidir
 Ol şecî' dir⁴⁵ urmada kâfir başına hem müdām⁴⁶

[22]

"مُؤْتِمُ الأَبْنَاءِ فِي الهَيْجَاءِ عَن آبَائِهِمْ"

"مُشْفِقٌ إِشْفَاقُهُ المَّرْمُوقُ لِلأَيْتَامِ تَامٌ"

Çıldı ey tām kāfir ev lādlarını⁴⁷ ol ğavġāda
Etdi şefkat mü 'minīne hem yetīmlerine tām

[23]

"صَامٌ لِلْمَعْبُودِ عَن لَذَاتِهِ لِكِنَّتِهِ"

"لَيْسَ عَن قَتْلِ الأَعَادِي مُجْذَمٌ الصَّمَامِ صَامٌ"

Şā'im oldu lezzetinden nefsinin Allāh için
Katl-i düşmāndan değil keskin kılıçlan⁴⁸ zārb-ı tām⁴⁹

[24]

"لَوْ رَأَاهُ صَاحِبٌ عَن صِنْعَةِ الكِتَابِ تَابٌ"

"أَوْ عَرَاهُ رُسْتَمٌ فِي مَوْضِعِ الإِرْهَابِ هَابٌ"

Anı bilseydi muharrir bildigine⁵⁰ ederdi tāb
Rüstem olsa aña düşmān ma' rekede ederdi hāb⁵¹

[25]

"يَا عَلِيْمًا عِنْدَهُ العِلْمُ ذُو الإِرْشَادِ شَادٌ"

"زَاهِدًا تَقَوَاهُ فِي دُنْيَاهُ لِلزُّهَادِ هَادٌ"

Ey ki⁵² 'ālim mürşidīn hep kendi ' indinde oldu şādEy ki⁵³ zāhid taḳ vāsı dünyāda hem zühhāda⁵⁴ hād

[26]

"يَا نِظَامَ المُلْكِ يَا فَخْرَ الوَرَى يَأْمَنُ إِذَا"

"جَاءَهُ المُسْتَنْجِدُ المَظْلُومُ بِالإِنجَادِ جَادٌ"

Ey ki 'ālemler kilīdi ey ki faḥru'l-kā'ināt
Geldiginde müsta'īlter yardımında oldu cād⁵⁵

[27]

"أَصْبَحْتَ مَنصُورَةً رَابِئُ دِينِ المُصْطَفَى"

"مِنْهُ وَاسْتَرْدَى جِهَادًا مِّنْ إِلَى الإِلْحَادِ حَادٌ"

Oldu hem manşūreten a' lāmu dīni'l-Muştafā
Hem helāk oldu o dīninden eden ilhāda 'ād⁵⁶

[28]

"شأنه إصفاذ من والاه من آلائه

واعتدى شانیه في الأغلال والأصفاذ فاذ"

Ḥālī iḥsāndır ni'amından⁵⁷ velī etdigine

Etdi 'udvān bāğızına ḥabs_içinde⁵⁸ olduḡça fād⁵⁹

[29]

"يرعد الأوطاد بالإيعاد حتى إنه

لو رأته ما اعتدت من هول ذي الإيعاد عاذ"

Ḳorkudur çok ḳahramānı ol va'īd-iken hemān

Ḳorḳusun⁶⁰ bilseydi kāfir dūşman⁶¹ olmazdı 'idād

[30]

"منه في نادي الأعادي طارق الأجال جال

مألهم مذراعهم من شدة الأوجال جال"

Ḳorḳudan hep dār-ı nedvehde_oldu ācāleri cāl

Oldular hep ḳorḳusunuñ⁶² şiddetinden bī-mecāl

[31]

"مقسط أضحى ومنه منهل الإنصاف صاف

قاهر أمسى على الأعداء بالإحجاف جاف"

'Ādilün inşāf buñarı kendisinden oldu şāf

Dūşman_üzre ḳāhir_olup ḡayzı ile oldu cāf⁶³

[32]

"ساد والحساد منه في انحطاط دائم

إنّ علياه لهم كالزعرع السّاف ساف"

Oldu seyyid ḥāsīdīn illetdedir hem dā'imā

Anlara din zelzele mişli durur bozmaḡda sāf⁶⁴

[33]

"لم يزل يقضي لعاف زاده أوطاره

اتر التّقديم والتّأخير في الإسعاف عاف"

Dā'im_oldu hem edā etmekde ḡālib ḥācetin

Öñce soñra sā'ilīn mesrūr_edip hem oldu 'āf⁶⁵

[34]

"سحب أقطار السّما لو لم تكف ما ضرّ إذ

للورى تُو كَافُ كَفِّهِ الْوَكَّافُ كَافٌ"

Gök buludu⁶⁶ yağmurı yağdırmasa hiç yok zarar
Çün yedinden çıkısa ni‘ met oldu maḥlūḳāta kāf⁶⁷

[35]

"دُمُ عَلَى رِغْمِ الْعِدَا وَارْتَحَ بَعُونَ الْعَيْدِ فِي
دَوْلَةٍ غُرَاءَ فِيهَا أَدْوَمُ الْأَلطَافِ طَافٌ"

Burnu üzre kāfiri ur rāhat et çok ‘īd-ile
Devlet-i eṣrāf içinde luḫ-i Raḥmān etdi ḫāf^{68 69}

Fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilātūn fā‘ ilūn

Merreteyn

Sonuç

İbrahim el-Yalvacî'nin, Mu‘īnüddīn Ahmed et-Tantarānî'nin Tantrāniyye kasidesi üzerine yaptığı tercümenin kaynak metniyle mukayese edilerek incelenip transkripsiyonlu metninin verildiği bu makalede, öncelikle eldeki tercüme biçimsel özellikleri açısından bir incelemeye tâbi tutulmuştur. Bu incelemeye göre mütercim-şairin kāfiye noktasında eşdeğerliği sağlama esnasında karşısına çıkan zorlukları aşmak için farklı yollar izlediği; fakat daha ziyade -%60 oranında- kāfiyeyi oluşturan Arapça sözcükleri olduğu gibi kullanma yoluna başvurduğu ve vezin noktasında genellikle manzum çevirilerde rastlanan aruz hatalarına düştüğü tespit edilmiştir.

Tantarāniyye'nin her bir beytinin bir beyit ile Türkçeye aktarıldığı Yalvacî'nin tercümesi kaynak metinle karşılaştırmalı olarak okunduğunda, muayyen çeviri yöntemlerinden birine bağlı kalınmadığı, yani kaynak metnin bazı beyitlerinin tahte'l-lafz tercüme biçimine başvurularak çevrilirken, diğer bazı beyitlerinin -hatta daha çok- mealen bilinen tercüme metodu takip edilerek çevrildiği görülmüştür. Buna rağmen, karşılaştırmalı okuma neticesinde tam bir beyit veya mısra düzeyinde bir eksiltme veya ekleme söz konusu olmasa da tercümede zaman zaman kaynak metinden kelime/kelime grubu veya cümle düzeyinde eksiltmeler yapıldığı gibi kaynak metne kelime/kelime grubu düzeyinde eklemeler yapıldığı; zaman zaman da bazı tasarruflarda bulunulduğu tespit edilip tercümenin büyük bir

kısımının serbest tercüme yöntemi uygulanarak gerçekleştirildiği ortaya konmuştur.

Kaynak metinde yer alan sözcüklere karşılık verilirken tek bir üsluba bağlı kalınmadığı bu tercümede, kaynak metnin sözcükleri daha çok aynıyla, bazen şekli değiştirilerek, zaman zaman da Arapça, Farsça veya Türkçe asıllı başka bir sözcükle karşılandığı tespit edilmiştir.

Son olarak, bundan sonra neşri yapılacak hatta kaynak metinle mukayese edilmeden neşri yapılmış klasik tercüme metnlerinin bu tür çalışmalara dahil edilmesinin, Osmanlı dönemi tercüme anlayışı ve gelişim süreci hakkında yeni veriler sunabileceği sonucuna varılmıştır.

Notlar

- 1 Kasideyi Arapça olarak şerh edenlerden şunlar sayılabilir: Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Behiştî el-İsferâyînî (öl. 684/1285), Muhammed Hâcî Nebî el-Humeydî el-Kevsec (öl. 915/1509), Nimetullâh el-Huseynî el-Kerbelâ'î (öl. 1120/1718), İbrahim b. Edhem el-Üsküdârî (öl. 1270/1853) Şerîf Abdülkâdir el-Mevsilî (öl.?), Ebu'l-leyl Muhammed b. el-Hâc el-Arabî el-Unnâbî (öl.?), Muhammed b. Murâd el-Bosnevî (öl.?), Hasan Rızâ Paşa (öl. 1324/1907). Bu âlimlerin ele aldıkları şerhler hakkında bilgi almak için bk. (Yakupoglu Boran, 2020: 68–69)
- 2 Bu kaside, Kemâl Paşazâde ve İbrahim Sâlihyân olmak üzere iki şârih tarafından Farsça olarak şerh edilmiştir.
- 3 Bu üç âlimin ele aldığı Türkçe şerhler hakkında detaylı bilgi için bk. (Yazar, 2011: 558–560)
- 4 İbrahim el-Yalvacî'nin hayatı, eğitimi, öğrencileri, görevleri ve eserleri hakkında detaylı bilgilerin bulunduğu birden fazla Türkçe çalışma mevcuttur. Biz, makalenin hacmini aşmaktan ve bu çalışmalardaki bilgileri aynen tekrarlamaktan kaçınarak Yalvacî hakkında kısa malumatlar vermekle yetineceğiz. bk. (Altuntaş, 2015: 8–16; Erken, 2015: 13–21; Gürkan, 2019: 673–674)
- 5 bk. (Erken, 2015)
- 6 bk. (Altuntaş, 2015)
- 7 Bu şablonu oluştururken Sadık Yazar'ın “Osmanlı Dönemi Şiir Tercümesinde Karşılaşılan Biçimsel (Nazım Biçimi, Aruz ve Kâfiye) Zorluklar” ve “Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi” başlıklı makalelerinden istifade edilmiştir. bk. (Yazar, 2014, 2018)
- 8 Osmanlı Dönemindeki çeviri usulü hakkında teferruatlı bilgiler için bk. (Yazar, 2011: 222–261)
- 9 Altı çizilen Arapça kısmın tercümesi şöyledir: Şevk ve İştîyak sahibi olan kalb(im) bunu (tebessümü) ziyadesiyle arzuladı.
- 10 Altı çizilen Arapça kısmın tercümesi şöyledir: Kemer kuşanan kimseye ateş müstahaktır.
- 11 Altı çizilen Arapça kısmın tercümesi şöyledir: Dostlara karşı merhametli olan kimse yufka yüreklidir.
- 12 Mesela, Tantarâniyye Tercümesinin Süleymaniye Ktp. Düğümlü Baba 428 numarada müstakil bir eser olarak “*el-Kasidetü't-Tantaraniyye Tercümesi*” adıyla kayıtlı nüshasını incelediğimizde bunun, yakarıda bahsettiğimiz kasideler mecmuasının Matbaa-i Amire'de 1265 tarihinde basılan nüshasının ilgili bölümü olduğunu gördük.
- 13 Aynı baskının birden fazla kütüphanede bulunduğu görülmüş. Bunun için baskıların buldukları kütüphanelere yer vermenin uygun olmadığı düşünülmüştür.
- 14 Kâl: Kelâm, söz; bâl: Kalp; âl: Ümmet; bal: Asel demektir.
- 15 Koy: ço A.
- 16 Dem^c: Gözyaşı; ħadd: Yanak; ħâl: Ben demektir.
- 17 Sen: hem R.

- 18 Sivār: Bilezik anlamındadır.
- 19 Maḥabbet: cennet B.
- 20 İlen: ile A, R, T, Ş.
- 21 Kaldı: oldu A, R.
- 22 Suvar(mak): Su vermek, ıska etmek; silsâl: Cennet suyu demektir.
- 23 Şāk: Özledi; muştāk: Özleyen kimse; tāk: Hayret içinde kaldı demektir.
- 24 Āhu: Geyik; kadd: Boy, bos; māh oldu: Sallandı; rāh: rahat demektir.
- 25 Mişl-i: mişliñ H.
- 26 Tüffāh: Elma; fāh: Güzel koktu demektir.
- 27 Ferāh: ferah H.
- 28 Ḥabībī: ḥabībim T.
- 29 Et: - A, R
- 30 Ḥatf: Ölüm, helāk; ḥüllān: gerçek dostlar; lān: linet etti demektir.
- 31 Dār: yār A, yān R.
- 32 Bu mısranın “Vaşlıñ kenārında” kısmının vezninde bozukluk vardır.
- 33 Yār: yān R.
- 34 Baṭn: Karın demektir.
- 35 Yigid: yigit A, R, B, T, Ş, H.
- 36 Kuşanıldığı: kuşatıldığı H.
- 37 Zunnār: Kemer, kuşak; nār: ateş demektir.
- 38 1317 tarihli nüshada “iş ü zār” şeklindedir
- 39 Ğilmān: Gulāmlar, gençler; (birinci) ‘ār: Utanç; (ikinci) ‘ār: Çıplak demektir.
- 40 Füssāka: füssākı A, R.
- 41 Bi-bāk: Korkusuz demektir.
- 42 M: eytām.
- 43 Tām: rām B, T, H.
- 44 Seyf: Kılıç; Şām: Kılıcı çekti manasınadır.
- 45 Esas nüshada (şeci‘) şeklinde iken diğer nüshalarda (şeci‘) şeklindedir.
- 46 İrgām: Süründürmek demektir.
- 47 Evlādlarını: evlādlar daḥı Ş.
- 48 Kılıçlan: kılıçdan A, R, Ş.
- 49 Kılıçlan: Kılıçla demektir.
- 50 Bildigine: bildigin A, Ş.
- 51 Ma‘reke: Kavganın yeri; hāb: Firār ederdi.
- 52 Ki - A, Ş.
- 53 Ki - A, Ş.
- 54 Zühhāda: zühhādı H.
- 55 Oldu cād: Cömert oldu.
- 56 A‘lām: Sancaklar; ilhād: ‘udül; ‘ād: Rucu etti.
- 57 Ni‘amından: ni‘metden Ş.
- 58 İçinde: içre A, Ş.
- 59 Bāğız: Düşman; Fād: Sabit demektir.
- 60 Korkusun: korkudur A, Ş.

61 Düşman: düşmen H.

62 orqusunuñ: oqusunuñ A, Ş.

63 Oldu şāf: safi oldu; oldu cāf: Cefa eyledi.

64 Sāf: Duvarda vaki taşların ve karıncaların birbiri üstüne yığılıp katar olması demektir.

65 ‘āf: Tiksinmek anlamına gelir.

66 Buludu: bulutı H.

67 Kāf: Kafi oldu.

68 āf: ā T.

69 āf: Tavaf edici.

Kaynakça

- Albayrak, S. (2000). *Son Devir Osmanlı Uleması*. İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür İşeri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Altuntaş, M. E. (2015). *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî'nin Garâ'ibü'l-İlal ve'l-İştikâk 'ale'l-Binâ Adlı Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bağdatlı, İ. P. (1951). *Hediyetu'l-Ârifîn: Esmâ'u'l-mu'ellifîn ve Asâru'l-Musannifîn*. M. R. Kilisli, M. K. İbnülemin, A. Aktuç (ed.), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Brockelmann, C. (1977). *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*. (Çev: A. En-Neccâr), Dâru'l-Maârif.
- Bursalı Mehmed Tâhir. (2000). *Osmanlı Müellifleri*. C. Kurnaz, M. Tatçı (ed.), Bizim Büro Basımevi.
- Cubûrî, K. (2003). *Mu'cemu'l-Udebâ min'l-Asri'l-Câhiliyyi hattâ Seneti 2002*. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Erken, İ. (2015). *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî ve Risâle fi İhbâr bi-Ellezi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürkan, N. (2019). Yalvaçlı İbrâhim Efendi. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (673–674. ss.), Ek-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karataş, A. (2017). Müderris-Müftü Mehmed Kemâleddin Harputî'nin Kasîde-i Tantarâniyye Şerhi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(12), 49–96.
- Kâtib Çelebi, H. H. (1941). *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funûn*. M. Yalkaya, R. Bilge (ed.), Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-Arabî.
- Kehhâle, Ö. R. (1957). *Mu'cemu'l-Mu'ellifîn: Terâcimu Musannifi'l-Kutubi'l-Arabiyye*. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Kemaloğlu, M. (2012). Ahmed Tantarânî Maragi ve Onun “Tantarâniyye” Kasidesi. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal*

- Bilimler Araştırma Dergisi*, 5(9), 163–188.
- Mustafa İsmâeddin Üsküdârî. *Şerh-i Kasîde-i Tantarâniyye*. Süleymaniye Kütüphanesi. Halet Efendi. No. 790. vr. 177b.
- Öksüz, Y. (2020). İbrahim Yalvacî'nin Kasîde-i Tantarâniyye Tercümesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (2), 431-458.
- Saraç, M. A. Y. (1995). *Şeyhülislâm Kemal Paşazade: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*. Risâle Yayınları.
- Semerkandi, D. (1977). *Devletşah Tezkiresi: Tezkiretu'ş-şu'arâ*. (Çev: N. Lugal), Tercüman Gazetesi.
- Şemseddin Sami. (1891). *Kâmûsu'l-A'lâm*. Mihran Matbaası.
- Yakupoğlu Boran, L. (2020). Ni'metullah b. Rûhullah el-Hüseynî el-Kerbelâî'nin Şerhu'l-Kasîdeti't-Tantarâniyye Metni. *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 20(50), 63–88.
- Yalvacî, İ. (1848). *Mecmû'atu'l-Kasâ'idi fî Hakkı Nebiyyinâ ve Şefî'inâ Muhammed*. Matbaa-i Âmire.
- Yazar, S. (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazar, S. (2014). Osmanlı Dönemi Şiir Tercümesinde Karşılaşılan Biçimsel (Nazım Biçimi, Aruz ve Kâfiye) Zorluklar. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX: Metnin Halleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh içinde* (248–293. ss.), Klasik Yayınları.
- Yazar, S. (2018). Amasyalı Seyyid Hüseyin Efendi ve Manzum Kasîde-i Bürde Tercümesi. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 145–187.
- Yazar, S. (2020). Bakir Bir Araştırma Sahası Olarak Osmanlı Tercüme Geleneği. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 60(1), 153–178.
- Ziriklî, H. (2002). *el-A'lâm: Kâmûsu't-Terâcimi li-Eşheri'r-Ricâli ve'n-Nisâ mine'l-'Arabi'l-Mubta'rribîne ve'l-Musteşrikîn. Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn*.